© shutterstock

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee uurimisrühma „Romade kaasamine“ panus romade 2020. aasta järgsesse strateegiasse

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee

Sisukord

Sissejuhatus 3

Soovitused

Üldised soovitused 4

Romavastasus 6

Haridus 8

Tööhõive 10

Eluase 11

Tervishoid 13

1.1 Üldised soovitused tervishoiu kohta 13

1.2 Roma kogukonna olukord ja COVID-19 pandeemia: Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee deklaratsioon 14

Sissejuhatus

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee peab roma kogukonna integreerimist ja kaasamist esmatähtsaks. Aastatega on komitee vastu võtnud mitu omaalgatuslikku ja ettevalmistavat arvamust ning 2014. aastal algatas ta projekti nimega „Roma kogukonna parem kaasamine kodanikuühiskonna algatuste abil“. See projekt aitas uurida asjakohaste Euroopa õigusaktide mõju kodanikuühiskonna vaatenurgast.

Projekti käigus saadud kogemus tõi esile vajaduse tegeleda veelgi rohkem romade probleemidega. Seetõttu arenes sellest projektist välja romade kaasamise uurimisrühm, mille eesmärgid on:

- hinnata, kuidas rakendatakse romasid käsitlevate riiklike integratsioonistrateegiate ELi raamistikku aastani 2020 ning ka liikmesriikide vastuvõetud strateegiaid;
- edendada romade esindajate ja organiseeritud kodanikuühiskonna kaasatuse ulatust romasid käsitlevates küsimustes ELi tasandil;
- pakkuda platvormi heade tavade tuvastamiseks ja jagamiseks;
- julgustada konkreetse tegevuskava loomist poliitikavaldkondades, kus roma kogukond puutub endiselt kokku diskrimineerimisega.

Viimastel aastatel (2018–2020) oleme püüdnud koguda soovitusi 2020. aasta järgseks romade integratsiooniraamistikuks. Kehtiv raamistik, mis lõppeb sel aastal, on andnud tõuke romade kaasamisele keskendunud instrumentidele ELi tasandil ning on täheldatud edusamme romade hariduse vallas. Sellest sõltumata on romade olukord ebakindel ning ei ole täheldatud edusamme seoses töökohtade ja eluaseme kättesaadavusega[1]. Romavastasus on jälle suurenenud ning see probleem on COVID-19 pandeemia ajal veelgi ilmsem[2]. See on tugevdanud meie otsusekindlust tegutseda koos asjakohaste partneritega, et mõista paremini romade tegelikke probleeme ning koguda teadmisi, mis saavad aidata tulevast raamistikku tugevdada ja tuua kaasa kauaoodatud muutused.

Oleme korraldanud mitmesuguseid üritusi ja tegevusi, sh avalikke arutelusid ja riigikülastusi, ning töötanud roma naiste olukorda käsitleva arvamuse kallal, mis andis hindamatu võimaluse pidada arutelusid asjaomaste sidusrühmadega, kelle hulka kuulusid asjatundjad romade küsimuses, romade esindajad ja kodanikuühiskonna organisatsioonid. Täname neid selle eest, et nad jagasid roma kogukondades tehtud töö käigus saadud kogemusi ja teadmisi. Aruande soovitused põhinevad kõnealuste ürituste ja tegevuste käigus jagatud teabel ja teadmistel. Tunneme, et sidusrühmade ideid tuleks rõhutada ja päevavalgele tuua, sest nende pühendumus romadele loob neile hea võimaluse, et anda soovitusi selle kogukonna tõelise kaasatuse ja integreerituse saavutamiseks vajalike poliitikasuundade ja meetmete kohta.

Üldised soovitused

Romade olukorra muutmiseks ja parandamiseks vajalikud poliitikasuunad ja meetmed on üldjuhul hästi teada. Sellest hoolimata puuduvad endiselt nende rakendamiseks vajalikud poliitilised ja sotsiaalsed hoiakud. Romade jätkuv süüdistamine madala haridustaseme ja sotsiaalse tõrjutuse pärast, ilma et tegeletaks probleemide algpõhjustega, on vastuvõetamatu. ELi liikmesriikide valitsused peavad romadega seonduvate küsimustega tegelemisel muutma oma lähenemisviisi. Selle asemel, et keskenduda romade

[1] Komisjoni teatis (2018) Aruanne romasid käsitlevate riiklike integratsioonistrateegiate ELi raamistiku (aastani 2020) hindamise kohta.

[2] Komitee deklaratsioon (2020) „Vähemuste kaitsmine keerulisel ajal: olukord roma kogukonnas“ (vt ka kõnealuse aruande lk 14).

kaasamise eesmärgil nende muutmisele, peaksid ametiasutused uurima, kuidas muuta ühiskonda nii, et kaasatud oleksid kõik inimesed, sealhulgas romad ja rändrahvad. Romade olukorda ei saa parandada ainult üldiste strateegiate kaudu ilma sellele järgneva rakendamise või eraldi väljavalitud poliitikameetmete, nagu kerjamise keelustamine, vaid struktureeritud poliitika rakendamise kaudu, mis tegeleb nende viletsuse algpõhjusega ja on võimeline romasid mõjutama kogu nende elu keerukuses. Romade olukorra parandamiseks ei saa kasutada ainuüksi üldstrateegiaid, millel puudub edasine rakendamine, või väljavalitud poliitikameetmeid (nt kerjamise keelustamine), vaid vastu on vaja võtta struktureeritud poliitikameetmed, mille abil tegeletakse romade viletsuse algpõhjusega ja tuuakse nende keerulisse elu muutusi.

Romade jaoks kavandatavad strateegiad ja mehhanismid saavad olla tõhusad ainult siis, kui neid aktsepteeritakse ja kaasatakse ning kui neilt küsitakse, kuidas nende elu kujundada, mitte aga siis, kui nende eest räägivad ja mõtlevad eksperdid. Romasid tuleb esindada avalikul ja poliitilisel maastikul ning kiiresti tegeleda praeguse puuduliku esindatusega. Kahjuks vastutavad romade kaasamise eest siiani riiklikud nõukogud, riigiasutused, riigiametid ja muud valitsusstruktuurid, kes ei võta tööle ega kaasa kedagi, kes on pärit roma kogukonnast. Juhul kui romad sellistes kohtades töötavad, on neid niivõrd vähe, et nad moodustavad ikkagi vähemuse asutuses, mis peaksid neid esindama. Romade aktiivne esindatus neis struktuurides lihtsustaks nende kaasamist nende enda olukorra parandamiseks loodavate poliitikameetmete kavandamisse, kujundamisse ja järelevalvesse. Järjepidevus on poliitikas suure tähtsusega ning poliitilisi otsuseid ei tohiks pidevalt pärast iga valimist ja romasid käsitlevate küsimuste eest vastutavate riigiametnike vahetumist ümber mõtestada, ümber kujundada või kõrvale jätta, sest see õõnestab seni tehtud edusamme.

EL peab hakkama romasid käsitleva poliitika kujundamisel jõuliselt kaasama kodanikuühiskonna organisatsioone. Kodanikuühiskonna organisatsioonid teevad eri liikmesriikides märkimisväärseid jõupingutusi, et muuta romade elu paremaks: nad korraldavad õpetajakoolitusi ja projekte, et võidelda romade suhtes levinud stereotüüpsete hoiakutega; korraldavad tööhõiveteemalisi seminare ja loovad partnerlusi võimalike tööandjatega, et suurendada romade osalust seaduslikus tööhõives; toetavad tervishoiuteadmiste levitamist romade seas; teavitavad roma vanemaid eelkoolis käimise tähtsusest ning aitavad neil maksta õppemaksu; korraldavaid erinevaid programme, et suurendada kooliskäimise järjepidevust roma laste seas; aitavad vaestel roma perekondadel leida roma laagriplatsidele alternatiivse elukoha ja korraldavad finantsplaneerimise ja eelarve koostamisega seonduvaid tegevusi, et vähendada selliseid probleeme nagu kodu kaotamine maksmata üüri või laenu tõttu; esindavad segregatsioonipoliitika tõttu kannatavaid romasid.

Kuid hoolimata hindamatutest soovitustest, mida kodanikuühiskonna organisatsioonid saavad pakkuda tänu oma kogemusele roma kogukonnaga, ei peeta liikmesriikides kodanikuühiskonna organisatsioonidega isegi nõuetekohaseid konsultatsioone. Nii mõnelgi juhul peavad kodanikuühiskonna organisatsioonid andma poliitikameetmete kohta tagasisidet piiratud aja jooksul ning tegelema muude eelarvamuslike ja ebasoodsate tavadega, mis ei lase neil tõstatada asjakohaseid küsimusi. Tihtipeale ei võeta arvesse ei nende saavutatud tulemusi ega soovitusi. Romade esindajate, kodanikuühiskonna organisatsioonide, omavalitsuste ja riigiasutuste vahel tuleb pidada veel paljusid korrapäraseid arutelusid, mis pakuvad konkreetseid võimalusi ühiste otsuste tegemiseks, kaasates romadest vahendajaid, kelle abiga on selliste koosolekute korraldamine lihtsam.

Kodanikuühiskonna organisatsioonid vajavad rohkem usaldusväärset teavet ELi rahastuse saamise kohta. Kuigi mõni romade teemaline kodanikuühiskonna organisatsioon on juba kasutanud ELi rahalisi vahendeid

oma projektide elluviimiseks, ei ole paljud endiselt nende kättesaadavusest ja taotlemisviisidest teadlikud. Seda teavet on vaja, et julgustada veelgi romasid toetavaid kodanikuühiskonna organisatsioone algatusi looma.

Selleks, et tagada liikmesriikidele romade integreerimiseks eraldatavate ELi rahaliste vahendite eesmärgipärane kasutus, on vaja kaitsemeetmeid. Asjaomaste liikmesriikide ametiasutused peaksid palju rangemalt kontrollima ELi rahaliste vahendite kasutamist. Liikmesriikide ELi rahaliste vahenditega varustamine võib olla seotud teatavate põhimõtete järgimisega. Näiteks võib rahaliste vahendite eraldamise eeltingimus olla roma laste kaasamine tavakoolidesse, teatava arvu roma laste osakaalu tagamine klassis või romadele õigus- ja sotsiaalteenuseid, sealhulgas nendele juurdepääsu pakkuvate keskuste loomisega. Romasid käsitlevate meetmete eelarves peaks ette nägema toetusi tervishoiu- ja haridusvaldkonnas tegutsevatele romade vahendajatele, eelkõige võttes arvesse tõhusat tööd, mida nad teevad romade kaasamise edendamiseks ja romade tervise kaitsmiseks. Ent ühtlasi tasub märkida, et kuigi rahalised vahendid on olulised, ei saa romade elukorraldust muuta ainult projektide kaudu. Kuigi projektide rahastamist peaks soodustama, saab püsivaid muutusi saavutada peamiselt seadusemuudatuste, sihtotstarbeliste ja kontrollitavate struktuuripoliitika ja siduvate õiguslike vahendite kaudu, mis toetavad inimõiguste kaitset.

Vaja on veelgi tihedamat koostööd meediaga, et aidata suurendada üldsuse teadlikkust roma kogukonna probleemidest. Kahjuks kujutab meedia romasid tihti nii, nagu nad oleks oma probleemides ise süüdi, ning süvendab seeläbi veelgi praeguseid negatiivseid avalikke ja poliitilisi seisukohti. Üksikisikute puudusi ja toimepandud kuritegusid seostatakse endiselt tihtipeale etnilise päritoluga, mis on selgelt vastuolus kollektiivsete õigustega. Romavastasusega võitlemiseks ja romade kultuuri nähtavuse suurendamiseks tuleks soodustada ja edendada positiivseid kampaaniaid, nt videote või plakatite, pidustuste, mälestusürituste ja muude ürituste kaudu, mis toovad eri kogukondade liikmeid kokku ning edendavad konstruktiivset koostoimimist sotsiaalselt ja kultuuriliselt mitmekesistes keskkondades.

Komitee väljendas 2011. aastal oma arvamuses romasid käsitlevate riiklike integratsioonistrateegiate ELi raamistiku kohta oma uskumust, et „tänu ELi institutsioonide, valitsuste, liikmesriikide ning kohalike omavalitsuste ja kogukondade ühendatud jõupingutustele võib Euroopa Liit praegu olla ajaloolises pöördepunktis: Euroopa Liit võib lõpuks välja töötada poliitika, millest on kasu ELi kõige tõrjutumale ja ebasoodsamas olukorras olevale rahvusrühmale. Kõnealune poliitika tugineb ühisele lähenemisviisile, mis lõppeb tõenäoliselt mitte kuluka läbikukkumise, vaid arukate ja inimlike tulemustega“[3]. Võttes aga arvesse paljude romade elukorraldust, kellest enamiku elu kujundab endiselt segregatsioonipoliitika, ei ole see ajalooline pöördepunkt endiselt tegelikkuseks saanud. Strateegia pärast 2020. aastat peaks pakkuma mitte lihtsalt soovitusi, vaid siduvaid strateegiaid romade kaasamiseks. Soovitused ei kohusta ilmtingimata kohalikke omavalitsusi võtma probleemidega tegelemiseks meetmeid ning paljudel juhtudel mõjutab see ametiasutuste teotahet, eriti seetõttu, et mõni neist kardab üldsuse negatiivset vastukaja. Romade kaasamise strateegiaid tuleks pidevalt jälgida ning neid peaksid korrapäraselt hindama sõltumatud teadlased, roma kogukonna eksperdid ning ka romad ise. Nii saab strateegiaid kohandada pidevalt muutuva tegeliku olukorraga ning võimaldada vastutustundlikel sidusrühmadel tegeleda õigel ajal uute probleemidega.

[3] Komitee arvamus (2011) „Romade sotsiaalse emantsipatsiooni ja integratsiooni edendamine Euroopas“.

Põhipunktid:

- selleks, et poliitikameetmed oleks tõhusad, tuleb romadega konsulteerida ja tagada nende esindatus poliitilises ja avalikus sfääris; valitsusstruktuurides, nagu romade kaasamiseks loodud asutustes, peaks töötajate seas olema roma päritolu isikuid;
- oluline on lähenemisviisi ja poliitikameetmete rakendamise järjepidevus ning poliitika ei tohiks pidevalt koos iga uue seadusandjate koosseisuga muutuda;
- kodanikuühiskonna organisatsioonidega tuleks romasid käsitlevate poliitikameetmete loomisel nõuetekohaselt konsulteerida, arvestades hindamatut panust, mida nad suudavad seejuures pakkuda. Arutelud romade esindajate, kodanikuühiskonna organisatsioonide, kohalike omavalitsuste ja riigiasutuste vahel, mis annavad konkreetseid võimalusi ühiste otsuste vastuvõtmiseks, on hädavajalik eeltingimus romasid käsitleva poliitika tõhusaks rakendamiseks ja edusammude saavutamiseks;
- kaitsemeetmed võivad aidata tagada, et romade integreerimiseks ette nähtud ELi rahalisi vahendeid kasutatakse ainult sellel eesmärgil. ELi rahaliste vahendite liikmesriikidele jaotamise tingimus võib olla teatavatest põhimõtetest kinnipidamine;
- tuleb ette näha rahastus tervishoius ja koolides tegutsevate romade vahendajate arvu suurendamiseks;
- romade integratsiooniprojektid peaksid seadusemuudatusi ja siduvaid õigusakte täiendama, mitte asendama; roma kogukonna esindajatel peaks olema võimalus otsustusprotsesse hinnata, kontrollida ja nendes osaleda;
- positiivsed kampaaniad ja meedia võivad aidata võidelda romavastasusega, suurendada teadlikkust romade kultuurist ja julgustada rahumeelset koostoimimist;
- strateegia pärast 2020. aastat peaks pakkuma mitte üksnes soovitusi, vaid siduvaid strateegiaid;
- romade kaasamise strateegiate regulaarne ja sõltumatu hindamine on hädavajalik, et neid saaks muutuva olukorra järgi ajakohastada.

Romavastasus[4]

Praegu puutuvad romad sellistes olulistes valdkondades nagu haridus, tööhõive, eluase ja korrakaitse iga päev kokku romavastasusega. Romasid ja rändrahvaid peetakse ebaproportsionaalselt sageli liikluses kinni ja otsitakse läbi ning nende suhtes kasutatakse muud diskrimineerivat politseitegevust, sealhulgas trahvid pisirikkumiste eest, nagu tänava ületamine kohtades, kus ei ole ülekäigurada, või katkine rattavarustus. Selline olukord ei ole mitte ainult seadusevastane ega ohusta õigusriigi aluspõhimõtteid, vaid süvendab ka romade umbusaldust politsei ja teiste ametivõimude vastu. Politseiametnikele tuleks kogu Euroopas tagada standardkoolitus diskrimineerivate politseitöö tavade, diskrimineeriva korrakaitse, diskrimineerivate piirivalve tavade ja ebaseadusliku profileerimise kohta. Mõni liikmesriik on juba loonud platvormid, mis soodustavad dialoogi kodanikuühiskonna organisatsioonide ja politseijõudude vahel. Taoliste platvormide eesmärk on kehtestada politseijõududele suunised selle kohta, kuidas tegeleda vihakuritegude ja diskrimineerimisega seotud juhtumitega, ning neid tuleks laiendada. ELi rahalised vahendid võivad aidata olemasolevate positiivsete tavade levitamist selles valdkonnas, et püüelda õiglase ja mittediskrimineeriva politseitöö poole.

[4] Lisateave: komitee uudislugu (2018) „Euroopa romad seisavad endiselt silmitsi diskrimineerimise ja etnilise profileerimisega, ütlevad vabaühendused ja poliitikakujundajad“.

Praeguse ajal jäävad vihakuriteod enamasti teatamata, sest ohvritel on hirm tagajärgede ees ning samuti ei järgne kaebustele tihti tegelikku uurimist. Diskrimineerimisvastaste õigusaktide tõhus jõustamine ja vihakõne kriminaliseerimine võivad julgustada ohvreid asjaomaste ametiasutustega ühendust võtma ja juhtumitest teatama. Mõnes riigis puudub endiselt vihakõne määratlus, mis muudab selliste tegevuste vastu konkreetsete sammude astumise veelgi raskemaks. Õigusaktides tuleb kehtestada korrakaitseasutuse sõltumatu ja regulaarne hindamine romavastasuse valdkonnas.

Romavastasusega võitlemiseks tuleb võtta sarnaseid meetmeid nagu antisemitismiga võitlemisel. Nii nagu antisemitismi puhul tuleks romavastasuse puhul korraldada regulaarseid ja sidusaid rahvastiku-uuringuid, mille tulemused võiksid aidata kujundada romavastasusega võitlemiseks sobilikke meetmeid ja kohandada olemasolevaid tegelikkusega. Romavastasusele tuleb liikmesriikides kehtestatud sotsiaalse kaasamise poliitika meetmetes piisavat tähelepanu pöörata. Praeguses olukorras ei võeta mõnes meetmes romasid käsitlevaid riiklikke integratsioonistrateegiaid arvesse ning seetõttu puudub romasid käsitlev mõõde. Romavastasuse laialdane aktsepteerimine ja selle kasv mõnes riigis, eelkõige poliitilisel maastikul ja korrakaitses, on muret tekitav, ning muudab sõltumatu kaitse ja teadustöö hädavajalikuks.

Romavastasus koos konkreetsete meetmetega selle kaotamiseks peaks olema oluline osa strateegiast pärast 2020. aastat. Meetmed peaksid olema esitatud suuniste kujul ja nende rakendamine peab olema kohustuslik kõigis liikmesriikides. Romavastasuse probleemile on vaja veelgi enam keskenduda nüüd, mille see on COVID-19 pandeemia tõttu süvenenud – viirus on mõnes riigis mõjutanud eelkõige roma kogukondi ning seetõttu on esinenud juhtumeid, kus roma kogukonda süüdistatakse viiruse levikus. Pealegi sagenevad teated selle kohta, kuidas laagrites ja mitteametlikes asundustes rakendatakse roma kogukondadele diskrimineerivaid ja ebaproportsionaalseid liikumispiiranguid, sealhulgas tugevat politseikontrolli nende alade üle.

Põhipunktid:

- tuleb tagada ELi liikmesriikide politseinikute koolitamine muu hulgas seoses diskrimineeriva politseitegevuse ja ebaseadusliku profileerimisega;
- tuleb laiendada olemasolevaid platvorme kodanikuühiskonna organisatsioonide ja politseijõudude dialoogi tarbeks;
- tuleb tõhusalt rakendada diskrimineerimisvastaseid õigusakte ja kriminaliseerida vihakõne;
- õigusaktides tuleb kehtestada korrakaitseasutuse tegutsemise sõltumatu ja regulaarne hindamine romavastasuse valdkonnas;
- regulaarsed romavastasuse uuringud võivad aidata kujundada praeguse olukorraga kooskõlas olevat poliitikat;
- järjest suurema romavastasuse tõttu, muu hulgas seoses COVID-19 pandeemiaga, peaks romavastasusega võitlemine olema 2020. aasta järgses strateegias olulisel kohal.

Haridus[5]

Vaja on laiaulatuslikku strateegiat, et hõlbustada roma laste juurdepääsu haridusele. See peaks hõlmama kõrgetasemelisi pedagoogilisi programme, kogukonnapõhiseid lähenemisviise ja järeleaitamismehhanisme.

Romade sotsiaalse ja tööturule integreerumise soodustamiseks on oluline juurdepääs tavakoolidele. Sellest sõltumata käib mõnes riigis endiselt suur hulk roma lapsi erikoolides. See näitab ilmekalt nende laste põhiõiguste süstemaatilist rikkumist, kelle suhtes kasutatakse ebasobilike diagnoosi- meetodeid ja hindamismeetodeid. Kiiremas korras on vaja rangemalt kontrollida diagnoosimeetodeid, mille alusel hinnatakse, kas laps peab minema erikooli. Ühtlasi tuleb vaimsete võimete hindamiseks kasutatud vahendeid ühildada kehtivate meditsiiniliste ja teaduslike standarditega ning nende üle regulaarset järelevalvet teha. Tehtud hinnanguid peavad kontrollima sõltumatud eriasutused. Selliseid kontrolle peab saama teha takistusteta, eriti võttes arvesse põhjendamatute hinnangute mõju lapse tulevikule. Valediagnoosiga isikud peaksid saama õigusabi, asjakohast hüvitist ja abi pealesunnitud ebasoodsate asjaolude tõttu.

Kõigis liikmesriikides on vaja hoida varakult koolist väljakukkumise ohus olevaid lapsi, nt roma lapsi, koolisüsteemis nii kaua kui võimalik ning pakkuda neile sama kvaliteetset haridust nagu teistele lastele, sealhulgas alusharidust ja lapsehoiuteenust. Koolisüsteemi tuleks hinnata segregatsioonini viivate tavade vaatenurgast ning seoses süsteemsete eeskirjadega, mis annavad tõuke diskrimineerimiseks. Kodanikuühiskonna organisatsioonidel võib olla oluline osa segregatsioonivastase olukorra hindamisel koolis. Nad võivad ühtlasi aidata vähendada varajaste koolist lahkujate määra, kaasates neid koolivälistesse tegevustesse, mille eesmärk on juhendamise ja mentorluse abil heade õpitulemuste saavutamine.

Varase koolist lahkumisega tuleks tegeleda valdkonnaülese lähenemisviisi abil, mis hõlmab eluasemete, tervishoiu ja vaesuse vähendamisega seotud meetmeid, kuna kõik need valdkonnad mõjutavad roma laste kooliskäimist. Paljud roma lapsed on elukorraldusest tingitud asjaolude tõttu sunnitud perele leiba teenima ning peavad seetõttu koolist lahkuma, et tööle minna. Kuid erialase ettevalmistuse puudumise tõttu on romadel kehvad võimalused saada korralikult tasustatud hea töökoht.

Laste ebakindlad elamistingimused ei ole sugugi soodsad õppimiseks ja kodutööde tegemiseks. Paljud romad elavad endiselt segregeeritud getodes ja laagrites, lagunevates, ülerahvastatud majades või hurtsikutes, kus puuduvad vähimad vajalikud elamistingimused, ning keskkonnas, mis kindlasti ei soosi pärast kooli õppimist. Osa neist laagritest ei ole transpordivõrguga ühendatud ja asuvad kesklinnast liiga kaugel, mistõttu roma lapsed osalevad õppetöös ainult osaliselt või ei jõuagi kooli. COVID-19 pandeemia on veelgi halvendanud roma laste võimalusi hariduses täielikult osaleda ja on veelgi esile toonud valikute ebavõrdsuse võrreldes teiste lastega ELi liikmesriikides. Peale selle, et paljud roma perekonnad ei saa endale lubada vajalikke IT-seadmeid, et nende lapsed saaksid koolide korraldatud veebipõhises õppetöös osaleda, ei võimalda getode ja laagrite asukoht alati internetiühenduse loomist[6].

[5] Lisateave: komitee arutelu uudislugu (2018) „Kaasav haridus ja kohandatud lähenemisviis võivad aidata võidelda romade kehvade õpitulemustega“.

[6] Lisateave: komitee deklaratsioon (2020) „Vähemuste kaitsmine keerulistel aegadel: roma kogukonna olukord“ (vt ka kõnealuse aruande lk 14).

Selleks, et saavutada positiivseid muutusi hariduses, on oluline lapsevanemate suurem kaasamine oma laste koolikogemusse. Töö lapsevanematega ei tohiks aga piirduda nende julgustamisega saata lapsed kooli, vaid peaks algama enne lapse sündi ning hõlmama tööd probleemidega, nagu haiguste ennetamine, sooline võrdõiguslikkus ja pereplaneerimine. Abiks ei ole ka lapsevanemate kirjaoskamatus, kuna see ei võimalda neil jälgida oma laste hariduskäiku. Romade jaoks kavandatud haridusprojektides tuleb seega ette näha investeeringud lapsevanemate harimisse.

Koolivaldkonnas tegutsevate romade vahendajate arvu tuleks suurendada, eriti võttes arvesse täheldatud häid tulemusi koolides, kus sellised vahendajad on tegutsenud. Tegelikult on vahendajad suutnud mõnes riigis lühikese aja jooksul suurendada roma laste kooliskäimise määra, levitada tulemuslikult õpetajate seas romadega seonduvaid teadmisi, korraldada haridustegevusi koolides, et suurendada teadlikkust romavastasusest, hõlbustada lapsevanemate ja koolide dialoogi ning innustada romasid kõrgharidust omandama.

Teave romade ja teiste vähemuste kohta peaks olema osa õppekavast, et tagada algteadmised nende rühmade ajaloo ja kultuuri kohta. Roma kultuuri integreerimine klassiruumi aitab muuta roma laste jaoks hariduse atraktiivsemaks ja suurendab ka kultuurilise mitmekesisusega seonduvaid teadmisi. Enamasti ei kuulu roma kultuur praegu koolide õppekavadesse. Kultuurilist mitmekesisust käsitlev haridus ei peaks olema mõeldud ainult õpilastele, vaid ka õpetajatele ning kooli juhtkonnale, kes peaks saama sellekohase koolituse.

Põhipunktid:

- institutsioonilise segregatsiooni vastased meetmed ja järeleaitamismehhanismid peaksid olema osa strateegiast, mille eesmärk on edendada romade juurdepääsu haridusele;
- lapse erikoolis käimise vajaduse tuvastamiseks kasutatavaid diagnoosimeetodeid ja hinnanguid tuleb kontrollida ja pidevalt jälgida;
- kvaliteetne alusharidus ja lapsehoiuteenus peavad olema kättesaadavad ka romade jaoks;
- kodanikuühiskonna organisatsioonid peaksid olema kaasatud varaste koolist väljakukkujate arvu vähendamiseks võetavate meetmete loomisesse;
- selleks, et võidelda riskirühma kuuluvate laste varase koolist lahkumisega, on vaja valdkonnaülest lähenemisviisi, mis hõlmab eluaseme, tervishoiu ja vaesusega seotud küsimusi;
- roma laagrite seisukord ja transpordiühenduse puudumine mõjutavad roma laste hariduse omandamist ja praegune pandeemia mõjutab nende haridusteed veelgi enam;
- lapsevanemate kaasamine on hariduses heade tulemuste saavutamiseks hädavajalik ning peaks olema midagi enamat, kui vaid nende julgustamine oma lapsi kooli saata;
- vaja on suurendada koolides tegutsevate romade vahendajate arvu;
- teave roma kultuuri ja teiste vähemuste kohta peaks olema osa õppekavast.

Tööhõive[7]

Haridus ja tööhõive on tihedalt seotud. Uuringud, nagu EU-MIDIS II (2016), kinnitavad, et haridus ja ennekõike alusharidus on oluline tulevase elu võimalusi määrav tegur[8]. Selleks, et romad saaksid juurdepääsu korralikele töökohtadele, on seega oluline toetada nende osalemist ametlikus ja mitteametlikus hariduses.

Kuigi on olemas romadele mõeldud koolitused ja haridusprojektid, ei vii need alati tegelike töövõimalusteni, sest projektid ei ole integreeritud ning neil puuduvad seosed muude poliitikameetmetega. Seetõttu on oluline, et sellistele projektidele tehtaks järelhindamisi, et teha kindlaks, kas ettenähtud eesmärgid on saavutatud. Liikmesriigid peaksid ergutama ettevõtete suuremat kaasamist kõnealustesse projektidesse, eriti kohalikul tasandil. Romadele mõeldud tööhõiveprogrammid peaksid andma võimaluse sekkuda poliitikakujundamisse, et soodustada sobiliku sotsiaalpoliitika loomist, mis tegeleks tõeliselt romade probleemidega. Liikmesriigid peaksid ühtlasi kaaluma sotsiaalsete ettevõtete arendamise toetamist, et luua romade, eelkõige roma naiste jaoks kestlikud töökohad. Litsentsid teatavate kaupade müümiseks või teatava käsitsitöö tegemiseks peaks samuti olema romade jaoks paremini kättesaadavad. Oluline on kujundada meetodeid, mille eesmärk on tunnustada informaalsetes ja mitteformaalsetes tingimustes omandatud oskusi, eriti nende romade puhul, kes ei ole asjaoludest tingitult alati võimelised keskkooli lõpetama. See jätab nad ilma igasugusest tunnistusest nende oskuste ja võimete kohta, muutes nende väljavaated tööd leida veelgi süngemaks.

Paljude romade jaoks on keeruline saada juurdepääs haridustee jätkamiseks vajalikele stipendiumidele. Hariduse puudumise ja kehvade väljavaadete tõttu tööturul hakkavad mõned romad ettevõtjaks, kuid mõistavad, et neil puuduvad ettevõtte alustamiseks vajalikud oskused ja mikrolaenu taotlemise võimalus. ELi rahalised vahendid võivad siinkohal abiks olla, aidates romadel luua ühistuid ja andes juurdepääsu mikrolaenudele.

ELi rahalised vahendid peaks toetama projekte, mis aitavad romadel seaduslikku staatust saavutada. Kuigi koolitusvõimaluste pakkumine on tähtis, ei ole romadel ilma dokumentideta võimalik seaduslikke töökohti saada. Dokumentideta romade probleem on kestnud juba aastakümneid ja see tuleb kiiresti lahendada, võttes arvesse, milliseid raskusi see tekitab romadele töökoha otsimisel. Peale dokumentide puudumise pärsib romade väljavaateid tööturul ka asjaolu, et tööd otsivatesse romadesse suhtutakse ikka veel diskrimineerivalt. Kuigi enamikul ettevõtetel on diskrimineerimisvastased meetmed, on need harva tegelikkuses tõhusad. Tuleb suurendada ettevõtete teadlikkust, mida toetavad liikmesriikides meetmed tööhõives esineva romavastasusega võitlemiseks. Positiivne diskriminatsioon koos romasid palkavatele tööandjatele pakutavate maksusoodustustega võib olla oluline vahend romade tööhõive suurendamiseks. Tulevasse noortegarantiisse tuleks samuti lisada spetsiaalselt romadele mõeldud osa, kus käsitletakse takistusi, millega nad koolitustele ja tööle pääsemisel silmitsi seisavad.

---

7 Lisateave: uudislugu komitee arutelu teemal (2019) „Strukturaalne romavastasus ja kehv haridus on romade tööturust kõrvalejäämise peamised põhjused“.

8 Euroopa Liidu vähemuste ja diskrimineerimise teine uuring. Romad – valitud tulemused (2016).

Põhipunktid:

- romade koolitusprojektid peaksid viima konkreetsete töövõimalusteni, ning projektidesse tuleks seepärast kaasata ka ettevõtted;
- romade tööhõiveprogrammid peaksid viima sobiliku sotsiaalpoliitika rakendamiseni;
- sotsiaalsete ettevõtete loomine, liigse bürokraatia vähendamine teatavate litsentside saamisel ja abi ühistute loomisel võivad toetada romade, sealhulgas roma naiste tööhõivet;
- dokumentideta romade probleemi lahendamiseks on vaja kiiremas korras lahendusi, sest ebaseaduslik staatus mõjutab nende väljavaateid leida seaduslik töökoht;
- teadlikkuse suurendamine, tööhõives esineva romavastasusega võitlemiseks mõeldud meetmed ning ka positiivse diskrimineerimise meetmed võivad aidata parandada romade tööhõive määra;
- tulevane noortegarantii peaks hõlmama meetmeid, mis on kohandatud spetsiaalselt romadele.

Eluase

Oluline on töötada välja minimaalsed vastuvõetavad eluaseme standardid: muu hulgas joogiveega varustatus, elekter, äravoolu- ja reoveeseadmed. See on eriti asjakohane, võttes arvesse praegust olukorda mõningates äärealadel asuvates ja eraldatud naabruskondades, kus romad elavad ülerahvastatud hurtsikutes või konteinermajades. Sellistes tingimustes on tõeliselt keerukas järgida ennetusmeetmeid pandeemia olukorras, nagu näiteks suhtlemisdistantsi hoidmine ja käte pesemine, mistõttu on veelgi tähtsam teha pikaajalisi investeeringuid taristuprojektidesse, milles võetakse arvesse selle kogukonna rasket olukorda.

Laagrites elamine ei ole keeruline ainult ilmselgete ebamugavuste ja ohtude tõttu, mis kaasnevad valdavalt ebapiisava hügieeni ja teenuste vähesusega. Tööandjad ei suhtu positiivselt roma laagri kasutamisse elukoha aadressina ning see võib romade tööotsinguid kahjulikult mõjutada. Samuti mõjutab tööhõivet ja väljavaateid haridusele negatiivselt ka mõningate laagrite kaugus väike- ja suurlinnadest ja nende kehv ligipääsetavus.

Tuleb välja töötada poliitika, mis aitaks romadel kolida laagritest ja muudest eraldatud piirkondadest korralikesse eluruumidesse. Perekondade jaotamine ühiselamutesse ja nende inimeste tagakiusamine, kes pakuvad abivajajatele varjupaika, ei ole lahendus. Laagrites ei tohi korraldada sundväljatõstmisi, eriti talvekuudel, vaid tuleb rakendada hästi läbimõeldud kava, mis on loodud koos asjassepuutuvate isikutega, kombineerides vabatahtliku kolimise teistesse kohtadesse ja konkreetsed majutuslahendused. Romadele pakutavad majutuslahendused ei peaks asuma äärealadel või eraldatud piirkondades, vaid kohas, kus on olemas transpordiühendus, nii et romad saaksid vaevata sõita tööle ja haridusasutustesse. Eriti oluline on sotsiaalmajadesse investeerimine ning seda tuleks teha rohkem, eelkõige arvestades kinnisvarahindade tõusu paljudes riikides, mis muudab väheste vahenditega inimestele eluaseme hankimise veelgi võimatumaks. Romade majutuslahendused tuleks ühtlasi hajutada eri piirkondadesse, et edendada romade üldist integreerumist kogukonnas. Romadele tuleb luua rohkem võimalusi omaenda eluaseme soetamiseks. Mõnes liikmesriigis on viidud ellu edukaid projekte, mille raames aidati romadel mikrolaenude abil hakata ise maja ehitama, nii et nad said endale oma kodu.

Diskrimineerimisvastase kaitse seadus tuleks täielikult jõustada, sealhulgas seoses romade eluasemega. Eluasemega seotud tõrjutuse kaotamiseks on vaja konkreetseid poliitikameetmeid, eriti võttes arvesse diskrimineerimist, millega romad üüritava eluaseme otsimisel silmitsi seisavad, kui maaklerid nende roma päritolust teada saavad.

Rändrahvad puutuvad eluaseme puhul samuti kokku diskrimineerimisega, mistõttu on vaja sobivaid poliitikameetmeid. Rändrahvastel on probleeme haagiselamute jaoks hüpoteeklaenude saamisega ning sageli ei lubata neil sõlmida kindlustuslepinguid, kui kindlustusettevõtte saab teada, et nende haagiselamu sihtnumber viitab laagriplatsile. Sageli on neil keeruline leida haagiselamuplatse, kus neid vastu võetaks, ning vahel ei anta neile ligipääsu elektrile ja veele. Koostöös romade ja rändrahvaste organisatsioonidega tuleks luua ametlik haagiselamuplatside võrgustik. Kuigi seda juba mõnes Euroopa piirkonnas tehakse, tuleb seda laiendada. Võttes arvesse varasemaid olukordi, kus ametlikud haagiselamute peatumiskohad asutati kiirteede või prügilate kõrval asuvatele aladele, kus inimesed ilmselgelt elada ei taha, on roma ja rändrahvaste organisatsioonide osalus selles tegevuses hädavajalik.

Põhipunktid:

- kehtestada tuleks minimaalsed vastuvõetavad eluaseme standardid;
- kiiremas korras on vaja poliitikameetmeid, et romad saaksid elada korralikes elamutes, mitte laagrites. Perekondade jaotamine ühiselamutesse ja sunniviisiline väljatõstmine ilma tegelikke majutusalternatiive pakkumata on ebainimlik teguviis, mida peaks järjepidevalt kontrollima;
- äärmiselt tähtis on investeerida sotsiaaleluruumidesse;
- diskrimineerimisvastase kaitse seadus tuleks täielikult jõustada; luua tuleks poliitika eluasemega seotud tõrjutuse kaotamiseks;
- vaja on poliitikameetmeid, mille abil tõhusalt võidelda rändrahvaid puudutava diskrimineerimise vastu, muu hulgas seoses juurdepääsuga hüpoteeklaenudele haagiselamu ostmise ja kindlustamise eesmärgil;
- romade ja rändrahvaste organisatsioonid peaksid olema kaasatud ametlike haagiselamuplatside kavandamisse.

Tervishoid[9]

1.1 Üldised soovitused tervishoiu kohta

Mõnes riigis on nii romade kui ka rändrahvaste juurdepääs tervishoiuteenustele äärmiselt keeruline. Mõnikord keelduvad perearstid ametliku aadressi puudumise tõttu rändrahva sekka kuuluvaid isikuid ravimast. Partnerlused kodanikuühiskonna organisatsioonide ja rahvatervise osakondade vahel võivad aidata levitada perearstide seas teavet praktiliste küsimuste kohta rändrahvaste seast päris isikute ravimisel, sealhulgas juhtudel, kui neil puudub ametlik aadress. Liikmesriigid peaksid rakendama võrdselt juurdepääsetava tervishoiu põhimõtet ja tuleks võtta vajalikke õiguslikke meetmeid, et tagada põhilise ravikindlustuseta romade juurdepääs tervishoiuteenustele.

Tervishoiu valdkonnas tegutsevad romade vahendajad on osutunud oluliseks, kuid neid on äärmiselt vähe. Tervishoiu valdkonnas tegutsevad romade vahendajad võivad suunata romasid saadavalolevate tervishoiuteenuste juurde, jagada tervishoiuga seonduvat teavet ja jälgida konkreetseid roma kogukonnas esinevaid terviseprobleeme. Selleks, et tagada peamised tervisega seonduvad õigused ning aidata tegeleda romade ja mitteromade märkimisväärselt erineva keskmise eeldatava eluea küsimusega, on hädavajalik suurendada tervishoiu valdkonnas tegutsevate vahendajate arvu.

[9] Lisateave: komitee arutelu teemaline uudislugu (2018) „Romade olukord seoses tervise ja juurdepääsuga tervishoiule on endiselt vilets, paljastab Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee arutelu“.

Roma naistel on reproduktiivtervisega seoses piiratud õigused ning nad on tervishoiuteenuste saamisel sageli tagasilükkamise ja halvustamise ohvrid. Liikmesriigid peavad kiiremas korras kaotama tervishoiutavad, mis rikuvad mõistlikke eetikastandardeid. Kiiremas korras tuleb luua roma kogukondadele, kes elavad raskesti juurdepääsetavatel või getostunud aladel, hästivarustatud mobiilsed tervishoiuüksused ja neid hallata[10]. Eelkõige noorte teismeliste emade jaoks soovitatakse tungivalt kodukülastuste programme, mis hõlmaksid pereõde ja tervishoiunõustajat. Uute väljavaadete tutvustamise abil saavad tervishoiutöötajad juhendada noori emasid, kuidas enda ja oma laste tervise eest hoolt kanda, ja samal ajal julgustada neid haridustee pooleli jätmise asemel tõsiselt kaaluma kooli naasmist.

Põhipunktid:

- kodanikuühiskonna organisatsioonid ja rahvatervise osakonnad peaksid tegema koostööd, et anda perearstidele praktilisi nõuandeid, kuidas ravida rändrahvaste seast pärit inimesi, kellel puudub ametlik aadress;
- võrdne juurdepääs tervishoiule peaks olema kõigis liikmesriikides juhtpõhimõte;
- vaja on suurendada romade vahendajate arvu tervishoiuvaldkonnas;
- kaotada tuleks tervishoiuteenused, mis rikuvad eetikastandardeid;
- juurdepääsmatutel aladel elavate roma kogukondadeni jõudmiseks peaks tegutsema piisav arv hästivarustatud mobiilseid tervishoiuüksusi;
- soovitatavad on kodukülastuste programmid teismelistele emadele, et julgustada neid lapsevanemaks olemise kõrvalt kooliteed jätkama.

[10] Komitee arvamus (2018) „Roma naiste olukord“.

1.2 Roma kogukonna olukord ja COVID-19 pandeemia: Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee deklaratsioon

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee

Vähemuste kaitsmine keerulisel ajal: olukord roma kogukonnas

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee ja selle romade kaasamise uurimisrühm kutsuvad kõiki ELi institutsioonide liikmeid ja kodanikuühiskonna organisatsioone üles väljendama muret tõrjutud kogukondade, sealhulgas romade halveneva olukorra üle sellel keerukal ja ebakindlal perioodil. Kiidame roma organisatsioonide töötajaid ja vabatahtlikke selle hindamatu töö eest, mida nad teevad jätkuvalt roma kogukonna aitamiseks praegusel katsumusterohkel, üleilmse COVID-19 pandeemia ajal. Ometigi ei saa nende jõupingutused asendada valitsuste kohustust kanda hoolt kogu oma riigi elanikkonna, sealhulgas roma kogukonna eest. Samuti ei peaks need asendama ELi kohustust püüelda romade kaasatuse ja võrdsuse poole.

Paljud romad on Euroopas liiga kaua viletsuses elanud ning on oht, et nende olukord võib nüüd kontrolli alt väljuda. Sellel oleks tõsised tagajärjed selle kogukonna liikmete jaoks. Paljud neist elavad ülerahvastatud laagrites ilma juurdepääsuta voolavale veele, mistõttu on äärmiselt keeruline hoida nakkuse leviku tõkestamiseks vajalikku suhtlemisdistantsi ja täita hügieeninõudeid. Internetiühenduse ja vajaliku riistvara puudumise tõttu ei saa roma lapsed osaleda koolide kinnioleku ajal koolide korraldatud veebipõhises kaugõppes. Peale haridusest ilmajäämise seisavad roma lapsed nüüd silmitsi ka toidupuudusega, sest koolilõuna on sageli nende ainus sooja toidu saamise võimalus.

Paljud romad on sunnitud töötama varimajanduses, sest neil ei ole oma pere toitmiseks muud võimalust, võttes arvesse diskrimineerimist seaduslikule tööle kandideerimisel. Liikumispiirangute tõttu ei saa nad enam neid tööülesandeid täita. Kuna neil pole õigust taotleda töötushüvitist või teisi valitsuse kehtestatud toetusi töö kaotanud töötajate ülalpidamiseks, süveneb nende vaesus veelgi. Romavastasus suureneb ühtlasi seetõttu, et romasid süüdistatakse mõnes piirkonnas viiruse levitamises ning nad kogevad veel rohkem vaenulikkust kui varem.

Pidades silmas paljudelt organisatsioonidelt tulnud arvukaid teateid roma kogukondade tröödstitu olukorra kohta pandeemia ajal, kutsume komisjoni üles romade olukorda liikmesriikides hoolikamalt jälgima. Kutsume liikmesriike kiiremas korras täitma oma kohustust kaitsta romade õigust tervisele ja võtma eriolukorra meetmete rakendamisel arvesse roma kogukonna elukorralduse eripära. Kutsume üles tagama juurdepääsu puhtale ja ohutule veevarustussüsteemile, et järgitaks hügieeni- ja sanitaarnõudeid. Viletsate elamistingimustega laagrites elavatele roma kogukondadele tuleks anda ajutised eluruumid, et võimaldada neil korrektselt järgida suhtlemisdistantsi hoidmise nõudeid. Romadele tuleks tagada juurdepääs samadele meditsiiniteenustele, meditsiinilistele analüüsidele, kaitsemaskidele ja ravile, nagu on teistel asjaomase

liikmesriigi kodanikel. Põhiõiguste kaitse peaks olema universaalne ning see ei tohiks olla eristav isiku etnilise tausta või elukoha aadressi alusel.

Kutsume Euroopa Komisjoni üles tegema kindlaks, et pandeemia ajal kodanike aitamiseks ja selle järgseks taastumiseks loodud ELi meetmetes ja programmides võetakse arvesse romade tegelikku olukorda ja neid puudutavaid probleeme. Rõhutame siinkohal, kui tähtis on pidada pidevat dialoogi roma kogukondade ja roma organisatsioonide esindajatega, kes saavad pakkuda tähtsaid soovitusi, et loodud meetmed tegeleksid tõeliselt roma kogukonna probleemide lahendamisega. Komitee püüab kodanikuühiskonna häälena seda dialoogi lihtsustada, et aidata kriisi ajal kõige haavatavamaid rühmi.

Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomitee

Rue Belliard/Belliardstraat 99
1040 Bruxelles/Brussel
BELGIQUE/BELGIË

Vastutav väljaandja: külastuste ja väljaannete osakond
EESC-2020-77-ET

www.eesc.europa.eu

© Euroopa Liit, 2020
Allikale viitamisel on reprodutseerimine lubatud.
Fotode / illustratsioonide kasutamiseks või kopeerimiseks tuleb luba taotleda otse autoriõiguse valdaja(te)lt.

Print
QE-01-20-519-ET-C
ISBN 978-92-830-4927-2
doi:10.2864/98252

Online
QE-01-20-519-ET-N
ISBN 978-92-830-4902-9
doi:10.2864/2026

ET